

Борис Милинковић

докторанд

Свети цар Јустинијан и његов однос према Цркви

1. Увод

Свети цар Јустинијан је, према великом броју историчара, једна од најинтересантнијих личности у цјелокупној историји византијског царства. Посебно интересовање за њега се развија из перспективе историјског проучавања црквеног организовања и коначног устројства Цркве у оквиру Византије. Наравно да је та заинтересованост оправдана самом улогом цара Јустинијана у црквеном животу и својеврсним трагом који је оставио овај владар на устројство Цркве у вријеме своје владавине, као и на данашње стање Источне Цркве у свијету.

Свакако да се проучавајући разне личности и догађаје из различитих перспектива, како црквене историје, тако и историје византијског царства, стварају различите величине у очима тих различитих сфера интересовања. Иако је овај рад усмјерен на Јустинијанов однос према Цркви, тешко се отети утиску да се систем величина и вриједности и црквених и државних историчара, када је у питању Јустинијан, не разликује много и да се већина и једних и других слажу да је ријеч о великој личности и у историји Цркве и у историји државе.

Како смо направили разлику између цара Јустинијана из црквено-историјског и друштвено-историјског угла, тако исто ћемо кроз овај скромни осврт одредити два основна правца којима ће се даље развијати ова тема. Први правац, односно први дио разматраће лични однос цара Јустинијана према Цркви, у којем треба разликовати његове поступке према Цркви које је повлачио из сопствених вјерских убјеђења или богословских знања и оне које су производ његове политичке идеје у којој је Црква свакако заузимала важну улогу. Други правац, односно други дио, разматраће његов утицај на живот Цркве који је имао кроз државни апарат као цар, што је један својеврсни производ његових различитих приступа Цркви, личног и политичког, а који ће се коначно показати кроз положај Цркве у Византији у вријеме Јустинијана и након њега, све докле су његове идеје и одлуке имале утицаја. Добијању комплетне слике ће свакако помоћи и то да ћемо ову тему у одређеним њеним дијеловима посматрати и у три различита временска периода Јустинијановог утицаја. Први период подразумјева вријеме прије његовог самосталног владања када је владао заједно са својим ујаком Јустином I, други период ће обухватити вријеме његовог самосталног владања, док ће трећи период приказати утицај његових потеза на живот Цркве послје његове владавине.

Та два основна правца која смо одредили ће нам помоћи да направимо потпуну слику о самом цару Јустинијану, а о његовом односу према Цркви свакако ће најбоље свједочити његов лични однос, односно стварање једног његовог односа према Цркви на основу равномјерног тежишта између њега како политичког вође и њега као богослова и хришћанина.

2. Личност цара Јустинијана

Свети цар Јустинијан као византијски владар је свакако личност која у историји заузима високо мјесто, како у домену црквене, тако и световне, свјетске историје. Његова величина се огледа у свим сегментима друштвеног развоја Византије, па тако и у сегменту живота и организације Цркве, што је Јустинијан сматрао најважнијом улогом једног цара¹. Сав труд који је Јустинијан уложио у вријеме своје владавине, било на пољу развоја законодавства, градитељства или војног освајања, била је кроз његове идеје и поступке и на пољу законодавства, и градитељства и војног освајања, присутна брига за очување чистоће хришћанског учења и његовог успјешног ширења како унутар самог царства, тако и ван његових граница. О томе нам свједочи и чињеница да је он поистовјећивао појмове јединства Римске империје са јединством Цркве, односно хришћанске васељене². Уједињење империје је сматрао немогућим без јединства свих у хришћанској вјери, а све због тога јер је сматрао да је власт која је њему дата божанског поријекла. Управо из таквог приступа владању и Цркви развио се цјелокупан његов систем вриједности којима је управљао скоро цијелога живота.

Да би нам слика његовог владања и односа према Цркви била чистија и неке ствари јасније треба покушати открити у чему лежи узрок таквих његових идеала које је развијао и које је сматрао толико важним и пресудним за успјешан развој једног царства као друштвене цјелине. Те чињенице не можемо открити ако не посегнемо на саме почетке његовог активног учешћа у ономе што данас називамо политичким дјеловањем. Тај почетак налазимо свакако у вријеме владавине његовог ујака Јустина уз осврте на његов живот и прије тога времена, гдје би можда могли наћи неке детаље који би могли упутити на дефинисање неких његових ставова и убјеђења којима се руководио приликом стварања коначног мишљења и увјерења који су обиљежили и његову владавину и његов живот.

Јустинијана многи историчари називају последњим римским и првим византијским императором, односно личношћу у којој се завршила традиција владара Римске империје и у којој је истовремено започета једна нова традиција која ће обиљежити наредних девет вјекова постојања Византијског царства. Једна од основних карактеристика тог историјског преокрета у очима тих истих историчара који у Јустинијану виде личност заслужну за ту историјску прекретницу, јесте управо нови поглед владара на улогу Цркве у животу државе и државе у животу Цркве који се заиста почео истицати у вријеме владавине цара Јустинијана. Оно што се као чињеница не може оспорити јесте велика заинтересованост Јустинијанова за устројство и живот Цркве у оквиру његове империје, али о правим разлозима за то и увјерењима самог Јустинијана, као и о карактеру самог схватања овог односа Цркве и државе у том времену, свакако се може више и подробније говорити. Посебно се истиче потреба за детаљније проучавање његовог односа према Цркви због присуства веома честог мишљења да се у личности Јустинијана у пуном смислу тог појма остварује појава „цезаропапизма“, која се, благо речено, унутар круга људи који се баве животом Цркве у историји, сматра једном веома непопуларном појавом. Погоотово не иде у прилог Јустинијану јер се за њега сматра да је заслужан за утврђивање таквог обичаја у животу империје и након његове вла-

¹ Џон Мајендорф, *Империјално јединство и хришћанске деобе, Црква од 450. до 680. године*, Крагујевац, 1997, стр. 211.

² Георгије Острогорски, *Историја Византије*, Београд, 1998, стр. 95.

сти. Таква теорија ставља посебну ознаку на лик цара Јустинијана, без обзира што сваки озбиљнији историчар познаје чињеницу да је византијско царство након Јустинијана преживјело многе друштвено-политичке промјене од којих су многе биле везане управо за догађаје везане за живот Цркве и да је мало могуће да је баш та идеја успјела да надјача све друге. Нарочито се истиче као неоснована тврдња Јустинијанове везаности за идеју цезаропапизма, ако се сагледа сам феномен цезаропапизма очигледно је да сам Јустинијан није творац те идеје, већ да је као таква постојала много прије његовог времена и оно што је најважније да се из идеје није претворила у чињеницу у вријеме Јустинијана већ да се заслуге за то приписују латинским државама³.

Све наведено свакако представља само једно од многих мишљења, те је због тога важно изложити у оквиру овог истраживања све сегменте владавине цара Јустинијана и из неколико различитих перспектива покушати допријети до одговора који би највјеродостније створио слику о Јустинијану и његовом односу према Цркви.

2.1. Јустинијанов лични однос према цркви

Када говоримо о личном односу цара Јустинијана према Цркви свакако да под тим подразумјевамо не само његов однос у једном периоду живота, односно у вријеме самосталне владавине већ и прије самог учешћа у власти, као и за вријеме савладавине са његовим ујаком. Његов лични однос према Цркви је нешто што се у њему развијало и допуњавало управо у сваком сегменту његовог живота на основу онога што је о Цркви временом сазнавао и што је кроз упознавање са хришћанским богословљем сам закључивао и тиме развијао као сопствени богословски суд, односно богословско мишљење. Оно што се одмах на почетку намеће као чињеница јесте да је управо овај његов лични однос представљао окосницу његовог цјелокупног односа према Цркви, како у првој тако и у свим осталим фазама његовог живота. Неоспорно је да је оног момента када је Јустинијан почео размишљати као политичар, његова представа улоге Цркве у држави морала бити измјењена у односу на претходно вријеме, али ако знамо како један хришћанин, који једном доживи јако религијско искуство, а знамо да је он то био, доживљава своју улогу у животу Цркве, онда је свакако чињеница да је његов лични однос био пресудан у даљем развоју ставова према Цркви.

У прилог овоме иде и то што нико од његових савременика⁴ као ни научника који се баве или историјом или државним уређењем Византије у Јустинијаново вријеме, без обзира из које перспективе га посматрали, не оспорава чињеницу да Јустинијан никада није сматрао да се може остварити ван Цркве, нити да једна идеална држава може постојати без Цркве. Поред тога, сви истичу да је по њему једино јединство у вјери могло довести до јединства у држави. Знао је да је јединство важно и да је без њега немогуће обновити царство, али је исто тако знао да се то јединство може остварити искључиво кроз црквено јединство, али јединство које се мора огледати у свим сегментима црквеног живота. Његов циљ је би јасан: једно Царство, једна Црква и унутар Цркве једно православно исповједање.⁵ Управо то је било главна његова покретачка снага у оним моментима када се ватрено борио за очување хришћанског учења које је он носио у себи и које је временом добијало на јачини онолико колико је он сам посвећивао пажњу учећи богословље и постајући релевантан богословски ум.

³ Жилбер Дагрон, Цар и првосвештеник, студија о византијском цезаропапизму, Београд, 2001, стр. 347.

⁴ Прокопије из Цезареје, Тајна историја, Београд, 2004, стр. 11.

⁵ J. A. S. Evans, The Age of Justinian, the circumstances of imperial power, London — New York, 2000, стр. 251.

Наравно да је у оваквом случају, када само назиремо идеју нераскидиве везе између Цркве и државе коју је Јустинијан заступао, веома тешко одлучити та два сегмента, ми ћемо након овог својеврсног увода покушати одвојено анализирати његове хришћанске и политичке идеје, односно анализирати хришћанске идеје и њихов утицај на политичке представе, тј. политичке идеје и њихов утицај на хришћанске представе цара Јустинијана. Све то са циљем да, као што смо то раније само напоменули, добијемо једну слику о његовом личном односу према Цркви на основу равномјерног тежишта између те двије идеје. Све то ћемо на крају допунити другим правцем кретања нашег проучавања, који ће нам поближе објаснити у чему је разлика између онога што је Јустинијан знао и желио и онога што се заиста догодило, а што је на крају потпуна слика онога што називамо његовим односом према Цркви.

2.1.a. Јустинијанове политичке идеје

Основни политички идеал цара Јустинијана је подразумеввао његову идеју о јединственом римском царству које је требао остварити тако што ће поново освојити изгубљене западне територије и које ће тако поново уједињене учврстити јединственим реформисаним правосудним системом и као што ћемо то видјети, јединственим учењем Цркве у цијелој империји. Наравно да све то што је у основи своје политичке идеје имао не би могао остварити да није уживао велику подршку народа којим је владао и који је био главна снага у његовим војним освајањима и пословима на економском јачању империје. Од момента када се појавио као савладар свога ујака Јустина, градио је свој лични углед у царству кроз одлучност у ставовима коју је показивао у сваком сегменту свога дјеловања. Поред свог личног угледа градио је и величину својих политичких идеала, који су колико због самог његовог изношења тих идеја, тако и због њих самих, одлично прихваћене у народу. Свако је волио да чује да ће се некадашња велика римска империја поново родити и да ће се ујединити у идеалном јединству права, економије и вјере, те да ће поред тога бити не само територијално враћена у границе некадашњег царства, већ да ће у свему престићи претходно царство. Када је народ то све видио у њему, он је добио ту потребну подршку са којом је, уз помоћ Божију, јер је вјеровао да је власт коју је добио њему дата од Бога, могао је да крене прије свега у уређивање унутрашњих односа који ће додатно ојачати царство и потврдити повјерење које је уживао у народу. Као искусан политичар знао је да јединствена и уједињена држава са стабилном унутрашњом политиком може прије свега изродити квалитетну спољну политику и јаку војску са којом ће ширити територију.

Основна црта његове унутрашње политике је подразумевала слабљење било каквог облика политичког организовања који је својом јачином угрожавао централну царску власт. Свако политичко организовање унутар царства захтјевало је посједовање материјалних добара и система добијања користи од истих. Како би испунио свој циљ да ослаби такво дјеловање, Јустинијан је на све расположиве начине приступао одузимању имовине великим земљопосједницима, који су неријетко постојали као држава у држави, потпуно избјегавајући државни систем, уз неријетко постојање својих војних снага уз чију су помоћ убирали чак и порезе. Стабилним законодавством које је устројавао, јаком војском и одлучним ставовима временом је успио да ојача централну власт смањујући такве велепосједе, што је дало допринос економском и војном јачању које је условило ширење царства. Поред унутрашње политике, јака војска и спољно-политички потези су помогли ширењу и јачању Византије, тако што је, тамо гдје није могао војно напредовати, по-

литички одржавао тренутно стање, веома често купујући мир и трпећи губитке територија ради враћања територија на Западу.

Оно што нас највише занима јесте како су његове политичке идеје у спрези са његовим хришћанским идејама створили један однос према Цркви, а свакако је важно видјети колико је у његовим политичким идејама била присутна Црква, односно колико је вјерска политика заузимала простора у његовој политици и у чему се његова политика разликовала од његових политичких идеала.

2.1.6. Јустинијанове хришћанске идеје

Јустинијанова дубока православност се свакако не може доводити у питање ни у којем случају. Оно што је он као хришћанин спознао и прије почетка његовог учешћа у политичком животу империје, обиљежило је његов цјелокупан труд и рад на учвршћивању империје и Цркве. Његова православност је оно што нас и води да приликом проучавања његовог односа према Цркви дубље појмимо његове хришћанске идеје које су стварале тај однос, а које су се највише огледале у томе што никада није допустио мјеста сумњи у вези опредјељења за поштовање халкидонских догмата насупрот монофизитском учењу.

Његово опредјељење је било веома релевантно и у вријеме владавине Јустина I, чија се политика према Цркви ни у чему није разликовала од онога што је Јустинијан у каснијем периоду стварао на том пољу. У том правцу нас наводе чињенице које говоре о наглom заокрету односа царске власти према Халкидону након Јустиновог доласка на власт, као и прије тога када је био високо позициониран у служби цара Анастасија који је био отворени монофизит. Управо ова чињеница захваљујући којој видимо Јустина као хришћанина наклоњеног халкидонској вјери на високом положају у служби код цара монофизитске оријентације, наводи нас на касније прилике које ће се кристалисати након доласка Јустина на власт и касније Јустинијана, односно у њиховом односу према монофизитству. Речено је да Јустинијан није имао никакве сумње у исправност хришћанске вјере која је дефинисана и као таква потврђена на васељенским саборима, што значи да је за полазну тачку свог богословствовања поставио халкидонско учење, али је исто тако сматрао да та иста вјера у чијем је очувању и он сам учествовао, мора бити раширена у цијелој његовој империји. То је сматрао својим задатком и светом дужношћу⁶, али је исто тако због своје политичке идеје која је била јединствена са идејом о јединству вјере, морао створити и одређену политичку мисао и политички план у односу према монофизитима који су представљали завидну снагу у то вријеме у империји. Управо у том сегменту Јустинијанове хришћанске идеје треба препознати један нови моменат не само хришћанског става, већ мудре политичке одлуке. У том сегменту се истиче личност Јустинијанове жене, царице Теодоре, која највјероватније на основу Јустинијановог плана, преузима на себе улогу заштитнице монофизита⁷. Оно што је несумњиво јесте да је вјерска политика цара и царице била сигурно координисана, односно да су заједно чинили један одличан владарски пар који је за овако осјетљиво питање као што је питање односа према монофизитима, радио на основу добро припремљене тактике. Постоје мишљења да је комплетна Јустинијанова политика према Цркви дјело царице Теодоре⁸, али ако се узме у обзир величи-

⁶ Др Радомир Поповић, Васељенски сабори — одабрана документа, Београд, 2007, стр. 223.

⁷ Василије Василевич Болотов, Историја Цркве у периоду васељенских сабора, Краљево, 2006. стр. 319.

⁸ Џон Мајендорф, Империјално јединство и хришћанске деобе, Црква од 450. до 680. године, Крагујевац, 1997, стр. 186.

на његовог теолошког интелекта и свјести о важности Цркве у опстанку империје, мало је вјероватно да би он поред свог богословског знања и става потпуно препустио царици креирање вјерске политике. Не треба занемарити њен утицај на цара у свим сегментима власти, па тако и у сегменту његовог односа према Цркви, али дефинитивно је Јустинијан био, барем у ранијем периоду свога живота, неко ко је доносио свој суд према сопственим, чврсто установљеним хришћанским увјерењима. Он је овим потезом, којим су многи почели доживљавати царицу Теодору као заштитницу монофизита, показао да је његова политика састављена од два важна елемента. Прије свега, он је показао да кроз представљање царице као заштитнице монофизита мудро прави равнотежу у односу на монофизите, који су бројем били завидна снага која би својим побунама или неким другим облицима исказивања социјалног или вјерског неслагања могли озбиљно нарушити стабилност царства, те их је на тај начин држао у једном својеврсном балансу. Други елемент његове политике у овом случају је свакако и оно што ми кроз ово освртање називамо хришћанским идејама цара Јустинијана. То је чињеница да је упркос томе што је следовао учењу Цркве које је потврђено на васељенским саборима и које је сматрао за једину истину, јер никада није због своје компетентности да расправља о богословским темама доводио у питање учење Цркве донесено од Св. Отаца и није сматрао своје мишљење као извор православности⁹, ипак донекле благонаклоно гледао према монофизитима. Та благонаклоност је настала као производ хришћанске љубави, али опет и жеље да се цјелокупна империја нађе у крилу хришћанске вјере и мајке Цркве, која чини једини могући темељ стабилног царства.

Свакако да у основи Јустинијанових идеја стоји тежња ка обнављању римске империје, па исто тако и један својеврстан систем у коме је основа територијално јединство некадашње римске империје са царем на челу, чврсто увезано политичким једномислијем и дубоко до коријена проткано јединством у хришћанској вјери. Та чињеница нас доводи до закључка да је по Јустинијану било недопустиво да у његовој империји постоји мноштво религија. Наравно да је монофизите сматрао хришћанима, због тога је и допустио могућност својеврсних преговора ради добијања заједничког рјешења, којим би се усагласили сви битни елементи који чине хришћанство и који би били у складу са одлукама васељенских сабора. Он је сматрао да само хришћанска Црква има исти циљ као и држава, тако да по њему није уопште постојао проблем у дефинисању односа између Цркве и државе, јер оне по њему нису биле различите социјалне структуре већ само два дијела једне структуре која има за циљ уређивање идеалне заједнице. Народ мора бити вођен у државним стварима владарском хијерархијом а кроз светотајински живот свештеном хијерархијом а начин и пут вођења су исти. Пошто је таква идеја искључивала постојање било које друге вјерске заједнице, цјелокупан државни систем је захваљујући његовим идејама био усмјерен ка стварању притиска на припаднике осталих вјерских група. Највећи притисак је био усмјерен ка искорјењивању паганске вјере и њених слиједбеника, који су у неколико наврата масовно превођени у хришћанство уз пријетњу одузимања имовине уколико то не ураде. Вођен том идејом, наредио је и рушење њихових храмова, као и затварање школа које су гајиле пагански антички дух. Највећи одјек је управо направило насилно затварање Неоплатоничарске Академије у Атини 529. године, у чијој су околини иначе постојала велика паганска насеља, за разлику од самог сједишта империје и осталих великих градо-

⁹ Исти писац, исто дјело, стр. 184.

ва у којима је због опште ситуације и опредјељења свих у Царству према хришћанству, било прилично непријатно бити паганин¹⁰. Колико је у томе био чврст говори и податак да се у неколико наврата дешавало да по неколико хиљада слиједбеника паганске вјере прелази у хришћанство у једном дану. Према Јеврејима је био снисходљивији, аналогно римским државним законима који су према њима били толерантнији и по којима је јеврејска вјера сматрана законском, па је тако и он следећући том закону, како у жељи тако и у дјелима, да буде настављач велике Римске империје, био толерантнији према њима. Упркос томе што је према римским законима јеврејска вјера сматрана легалном, није им било по закону дозвољено градити нове синагоге, а имали су доста лош положај у оквиру имовинског права, по коме чак није било Јеврејима дозвољено купити, користити ни добити у најам црквену имовину¹¹. Наравно да се из свега овог види да није одолио да их потпуно остави на миру, што се види из једног од његових најочигледнијих притисака, а то је био тај што је тражио да у склопу свога богослужења користе грчки превод Старог Завјета, Септуагинту, а са циљем да њихова асимилација буде лакши процес током времена.

Пагане је сматрао свакако највећом сметњом, иако ће његова највећа борба на вјерском пољу бити она коју је можда најмање очекивао, а то је борба унутар саме Цркве у којој се борио за православност исповједања вјере, а у којој истовремено није желио, ни због својих политичких ни вјерских убјеђења, да се одрекне оног дјела црквеног клира који је исповједао монофизитство и народа који им је следовао. А све то знајући да се коначним подјелама унутар Цркве само слаби та најважнија карика која треба да успостави јединство некадашње империје. Докле је све цар Јустинијан морао ићи, и у којим је све правцима морала да се прошири његова вјерска политика говориће нам чињенице из његовог односа како према ранијим, тако и према њему савременим скретањима са правца учења Једне, Свете, Саборне и Апостолске Цркве.

Јустинијанове побуде за уређивање стања у Цркви су нам из досадашњег излагања прилично јасне и оне представљају стварање једног општег програма вјерске политике у империји. Цркву је у свом друштвеном уређењу потпуно фаворизовао и пошто је био свјестан њене улоге у стварању јединственог царства, очекивао је да се то јединство мора остварити и у њој самој.

Како сам цар Јустинијан свједочи у обраћању Оцима Петог васељенског сабора¹², чим је ступио на царски престо примјетно је било да је Црква разједињена у свом учењу и да тај раздор није нешто што је настало тада, већ да се коријени различитих погрешних учења могу наћи далеко прије тога времена и да се с временом које одмиче и неодлучношћу или непостојањем жеље и интересовања претходних владара, само прави дубљи раздор и да се клупко не разматава, већ напротив, да се прави све већа пометња унутар црквене организације. Цар је знао да уз такву ситуацију унутар Цркве, поготово у оним областима које су и територијално биле ван Византије, а по учењу несагласне са халкидонским учењем, неће моћи ширити територију империје. Ако већ и успије на неки начин ширити територију, а оно сигурно да не може рачунати на улогу Цркве у том науму, а то није оно што је он хтио. Знамо из његових писама која је писао поводом догађаја који су пратили припреме и сам Пети васељенски сабор, да је био дубоко увјерен да сваки хришћа-

¹⁰ J. A. S. Evans, *The Age of Justinian, the circumstances of imperial power*, London — New York, 2000, стр. 65.

¹¹ Исти писац, исто дјело, стр. 245.

¹² Др Радомир Поповић, *Васељенски сабори — одабрана документа*, Београд, 2007. стр. 225.

нин мора имати толико самосвјести да разликује право од погрешног учења, истину од лажи¹³. Тиме се дефинитивно руководио и у рјешавању спора са монофизитима, желећи да исправи не само оно што је тренутно дошло до њега као погрешно учење, већ да открије и исправи и сам узрок погрешног учења који је довео до разједињења у исповједању истина вјере. Често истиче јачину учења Светих Отаца и одлука које се доносе саборски и управо због тога и жели да све оно што је и сам сматрао за исправно, а што је било у складу са учењем васељенских сабора, опет кроз један сабор потврди за исправно уз сагласност свих. Управо ова његова усмјереност према саборском одлучивању потврђује ону чињеницу да иако је био богослов а у исто вријеме носилац апсолутне земаљске власти, није себи допуштао да самовољно доноси одлуке везане за учење Цркве и њено јединство у њему. Врло је вјероватно да су постојали и кругови људи којима би овакав његов приступ рјешавању богословских спорова погодовао, али он је једноставно био принципијелан човјек, који је хтио да се богословски проблеми рјешавају на богословски начин, а да политичку сферу тог проблема ријешити тако што ће добивши јединство у исповједању вјере, спровести своју државну власт установљавајући јединство у држави следећући исповјеђеној вјери по којој му следује да управља империјом.

Пошто је кроз своје ангажовање на јачању јединства Цркве, а самим тим и јачању саме њене улоге у империји, схватио да поједини проблеми који се појављују унутар Цркве и озбиљно нарушавају њено јединство нису настали преко ноћи, исто тако је схватио и да се не могу преко ноћи ни ријешити. У прилог овој тврдњи иде и чињеница да је основу погрешног учења монофизита тражио чак вјековима прије. Да је циљ цара Јустинијана којим случајем било насилно смиривање ситуације у Цркви, не би толико времена и труда трошио на налажење узрока проблема у самом његовом коријену, већ би једноставно наложио одређено учење као обавезно, али то не би одговарало његовим богословским увјерењима да о питањима вјере одлучују учитељи Цркве окупљени на саборима. Напротив, кроз овај податак видимо једну позитивну намјеру да се, прије свега, актуелни богословски спор рјешава темељно од самог почетка проблема, а истовремено нам показује да је у потпуности поштовао компетенцију црквеног клира у рјешавању богословских спорова, без обзира на своју потпуну упућеност у богословску проблематику. Његова улога је, поред улоге коју је сматрао обавезном, да као цар води рачуна о обезбјеђивању услова за правилно разматрање проблема и његово рјешавање, да својим ауторитетом и влашћу помогне Цркви да своје одлуке спроведе у дјело. Једино тако су важне одлуке, које су доносиле јединство Цркви, могле донијети толико жељено јединство и Византијском царству.

Почетак Јустинијанове директне борбе за очување православног, халкидонског исповједања вјере, по којој је на пољу вјерске политике Византије остао запамћен у историји, није лако одредити, али се свакако та његова борба почиње препознавати у његовој улози у расправама о помирењу монофизита са православнима, као и у каснијем спору о оригенистичком богословљу, затим кроз спор о „Три поглавља“ и на крају врхуни у заказивању и одржавању Петог Васељенског Сабора 553. године. Сви догађаји који су претходили одржавању Сабора водили су једном узлазном путањом његову вјерску политику, са циљем да проблеме нарушеног црквеног јединства ријешити на начин на који су кроз историју Цркве до тада рјешавали сви црквени спорови. Без обзира на конкретан почетак његове отворене борбе

¹³ Исти писац, исто дјело, стр. 227.

за јединство и чистоћу учења, показали смо да је његова заинтересованост за ту тематику имала свој коријен у основи његове идеје и визије савршеног царства и да је у том правцу одувјек размишљао, али ради приближавања самом његовом односу према унутар црквеним проблемима свакако да би требали одредити почетак његовог активнијег дјеловања на рјешавању тих проблема. Обично се тај тренутак везује за почетак његовог ангажовања на помирењу православних и монофизита у којем је он видио и политичку димензију, као и за борбу на сузбијању погрешног Оригеновог учења, које се на основу изазваних догађаја везало за проблем уједињења православних и монофизита у тој такозваној предисторији догађаја пред Пети Васељенски Сабор. Његова дотадашња активност везана за црквено устројство а која се огледала у његовом организовању преговора између православних и монофизита 532. године а који су завршили неславно, без готово икаквих резултата, само је добила „вјетар у леђа“ када је од стране Св. Саве, чувеног палестинског испосника, умољен да као цар заштити православне манастире у Палестини од нерешаких проблема које су изазивали монаси оригенисти¹⁴. Следујући жељи царице Теодоре, која је била увјерена да се монофизити могу приволити да прихвате одлуке Четвртог Васељенског Сабора, цар Јустинијан је организовао преговоре између монофизита и православних. За вријеме трајања тих преговора, који су имали и велики политички карактер, цар се индиректно показао као заштитник православних, док је царица о себи створила такву слику да се према њој могло закључити да заступа ставове монофизита. Међутим, заједнички циљ и Јустинијана и Теодоре био је јединство у вјероисповједању које ће донијети пријеко потребно јединство у империји. У тој жељи је и узрок царевог својеврсног снисхођења према захтјеву монофизита на челу са Севером Антиохијским да се преиспита оправдавање Теодорита Кирског и Иве Едеског које се десило у Халкидону. Управо у вријеме ових преговора је и настала химна: „Јединородни Сине....“ која је додата у поредак Свете Литургије и за коју се сматра да је написао цар Јустинијан лично и донесена је и формула: „Један од Тројице је пострадао тијелом“ која је постала један од најчешће употребљаваних формула и коју су у потпуности прихватили сви православни. Без обзира на цареву снисходљивост и жељу да се постигне јединство, то се није десило, а царева увјереност у исправност халкидонске вјере и његову непоколебљивост у њеном ширењу потврђују и касније осуде Севера, Антима и осталих монофизита које је написао у својој 42. Новели, већ 536. године.¹⁵

Цар Јустинијан је након упознавања са ситуацијом у Палестини одлучио да је поред проблема са монофизитима важно да се искоријене оригенистичке заблуде којима су следовали бројни монаси у Палестини, јер се њихово учење увелико разликовало од онога што је сам цар, као и сви тадашњи православни богослови, сматрао православним учењем. Оно што је још дало допринос његовој енергичној жељи да се оригенистичке заблуде искоријене јесте чињеница да је цар сматрао да је Оригеново учење као и учење оних који су му следовали производ јелинске мисли¹⁶ и да је као паганска заоставштина непожељено унутар Цркве и њеног клира, а већ смо раније говорили о односу цара према паганизму, као и о његовим поступцима према њиховим школама и осталој имовини. Иако су Оригенова учења била осуђена још 400. године на сабору у Александрији, у вријеме Теофила Александријског,

¹⁴ Дон Мајендорф, *Империјално јединство и хришћанске деобе*, Црква од 450. до 680. године, Крагујевац, 1997, стр. 200.

¹⁵ Percy Neville Ure, *Justinian and his Age*, Penguin Books Ltd. 1951. стр. 123.

¹⁶ Др Радомир Поповић, *Васељенски сабори — одабрана документа*, Београд, 2007. стр. 173.

она су и даље била доста раширена у монашким круговима о чему свједоче многе расправе везане за њихово учење, као и нереди у палестинским манастирима које су узроковали оригенисти, а за смиривање којих је Св. Сава тражио помоћ цара Јустинијана. Сама жеља цара Јустинијана да се укључи у рјешавање споменуте ситуације може на неки начин посвједочити о величини проблема, без обзира на то што је цар показивао тенденцију да учествује у рјешавању сваког богословског спора. Иако су заговорници оригенистичке теологије, прије свих Теодор Аскида и, касније се показало, и Леонтије Византијски, након што је цар Јустинијан обратио пажњу на проблем узрокован његовањем Оригеновог учења, покушали да и самом цару предоче тзв. „универзалност“ такве теологије у смислу рјешавања спора са монофизитима у који је цар био укључен, а за којег је сматрао да је већи и важнији, а у рјешавању којег је цар Јустинијан видио кључ будућег јединства империје. Када је већ једном њихова дјелатност била откривена и од стране Св. Саве презентована цару, добивши тако својеврстан публицитет у православном свијету, оригенисти су били свјесни да поред цареве преданости у послу уједињења свих у једном исповједању вјере, поглед на њих и њихово учење више никад неће бити исти. Тада су направили један од потеза у којем су видјели своју евентуалну прилику за додатно омасовљавање свога учења, кроз покушај да своје учење представе цару као учење које ће прихватити монофизити и да на тај начин утичу на развој вјерске политике у Византији, а које би православни прихватили због употребљене халкидонске христолошке терминологије и које би на тај начин рјешило тај веома важан проблем у царевим очима, уједињење православних са монофизитима. Овај потез који су направили могао им је, гледано простим очима, донијети велику побједу њиховог учења, ако се узме у обзир царева прилежност у спровођењу својих одлука везаних за јединство вјероисповједања, али очигледно је да нису рачунали на исто тако његову прилежност у очувању чистоће вјероисповједања коју је имао захваљујући своме широком богословском знању и следовању учења Светих Отаца које је показао и посвједочио својим ставом и каснијим поступцима према оригенизму. Оригенистима је овај покушај омасовљавања и озакоњења њиховог учења, којим су се повезали са проблемима везаним за „Три поглавља“ донио само првобитну осуду на локалном сабору под председавањем патријарха Мине, 543. године и каснију осуду на Петом Васељенском Сабору. Управо те осуде оригенизма се могу сматрати у великој мјери заслугом самог цара Јустинијана који је и прије самога локалног сабора у Цариграду упутио посланицу Мини Цариградском и свима сабрањима на том сабору у коме опширно излаже богословско православно учење којима оповргава оригенистичке заблуде. Ово исто изложење своје вјере је послао и епископима Рима, Александрије, Антиохије и Јерусалима.¹⁷ Старање за осуду оригенистичког учења је показао и за вријеме одржавања Петог Васељенског Сабора када се исто тако посланицом обратио Оцима Сабора са намјером да их упути у погубност таквог учења као што је оригенистичко, како би на Сабору осудили и само учење као и свако следовање њему.

Чињеница која нас највише повезује са царем Јустинијаном у перспективи његовог односа према Цркви а кроз коју најбоље видимо његове основне хришћанске идеје, јесте његова улога у спору о тзв. „Три поглавља“, као и сама његова улога у сазивању и одржавању Петог Васељенског Сабора. Цар је на тај начин хтио да донесе Цркви то јако жељено јединство од којег су зависили сви његови даљи плано-

¹⁷ Исти писац, исто дјело, стр. 194.

ви за будућност империје као идеалног хришћанског царства. Водећи ту своју веома дугу и напорну борбу, Јустинијан је имао на уму шта све корисно може донијети империји јединство у вјери, рачунајући на своју одлучност, енергичност и знање, али оно што је вјероватно занемарио или је евентуално сматрао да је тешко могуће да се деси, јесте мисао шта негативно може да изроди његова улога у разријешавању богословских расправа. Без обзира колико ми данас сматрали његову улогу у тим споровима позитивном или не, чињеница је да постоје многи елементи који упућују на то да је његова улога у том сегменту живота Цркве била исправна. Конкретна чињеница из негативног контекста резултата његове ангажованости јесте то што он сам очигледно није сматрао да се односи између православних и монофизита могу погоршати, односно да се тај раздор може продубити, чему смо нажалост данас ми свјedoци. Тако да његов успјех дефинитивно није потпун, али да је био успјешан у очувању самога православног учења, то му се не може оспорити. То се најбоље и види када се поближе погледају догађаји везани за спор о „Три поглавља“ и сам Пети Васељенски Сабор.

Како би од халкидонске вјере створио темељ јединства Цркве, морао је прије свега упознати саме монофизите са чињеницом да догмати Халкидонског Сабора и учење које они доносе нису плод Несторијевог погрешног учења које је осуђено на Трећем Васељенском Сабору. Иако је монофизите сматрао блиским православљу, цар Јустинијан је морао да се осигура и да обезбједи стабилан терен за Цркву, којег не би било када би се монофизитске заблуде рашириле и добиле још више маха. Један од начина на који је то покушавао, упркос чињеници да су монофизитски епископи и свештеници били непрогоњени, јесте и забрана рукополагања коју је донио као једну индиректну мјеру која помаже сузбијању монофизитства. Та забрана није много помогла, али нам је важна ради учвршћивања једне слике о цару Јустинијану као православном владару. У таквом једном стању ствари, када је био бар донекле убјеђен да се монофизитство неће више ширити, морао је направити један велики потез који ће њима показати да је учење донесено у Халкидону уствари исправно православно исповједање. Основна замјерка коју су монофизити стављали јесте чињеница да су на Сабору у Халкидону враћени у црквено општење Теодорит Кирски и Ива Едески упркос томе да су на неколико начина исповједали Несторијеве заблуде. На основу тога су монофизити сматрали да не могу прихватити одлуке Четвртог Васељенског Сабора, јер је тај сабор по њима подржавао Несторијанце. Цар је знао да мора направити један велик корак и тај корак је за њега значио приближавање монофизита халкидонској вјери, а за оне који су га на тај потез и усмјеравали, прије свих, Теодора Аскиду, значило је одвраћање царева пажње са проблема о коме смо раније говорили, проблема који су направили оригенисти у Палестини, на проблем везан за монофизитско разумјевање Халкидонског Сабора. Споменути Теодор Аскида је савјетовао цара да крене у том правцу и цар је у томе видео тај велики корак који треба да направи, али то никако не значи да је то направио искључиво због савјета Теодора Аскиде, који је био присталица неооригенизма,¹⁸ већ као и много пута прије и много пута послје тога, због сопственог увјерења да би тај потез могао донијети преокрет у јачању јединства. Одлуком да се преиспита учење Теодора Мопсуестијског, Теодорита Кирског и Иве Едеског, цар је започео чувени спор о „Три поглавља“ који ће заједно са разматрањем неооригенизма бити и повод а и главна тема за Пети Васељенски Сабор.

¹⁸ Василије Васиљевич Болотов, Историја Цркве у периоду васељенских сабора, Краљево, 2006. стр. 326.

Цар је издавши 544. године едикт који се састојао од три параграфа који су садржавали осуду Теодора Мопсуестијског, посланицу Иве Едеског и дјела Теодорита Кирског која су штитила Несторија, покренуо процес рјешавања постојећих размирица са монофизитима и учвршћивања јединства Цркве, а никако прављење нових раздора. У то је укључио сву своју снагу, мада су многи црквени великодостојници у томе видјели велику опасност за Цркву јер су сматрали да на овај начин цар Јустинијан руши Халкидонски Сабор који је примио у јединство Иву Едеског и Теодорита Кирског и нису разумјели праву димензију његовог потеза. Он под „Три поглавља“ или „Три главе“ нипошто није подразумјевао осуду трију личности: Теодора Мопсуестијског, Иве Едеског и Теодорита Кирског, јер би накнадним осуђивањем њих и сам поништио одлуке Халкидонског Сабора на којем је поставио темељ свога учења. Већ напротив он под осудом „Три поглавља“ подразумјева осуду списка Иве Едеског и Теодорита Кирског која критикују Св. Кирила Александријског и свих оних који томе следују, а никако личну осуду ових епископа, који су се и сами одрекли тих списка и на основу тога и били рехабилитовани. На тај начин цар је показао монофизитима да Халкидонски Сабор није подржао вјеру Несторијеву, осудивши списе који су и давали такву слику у очима монофизита, а у исто вријеме не осуђујући личности тројице епископа који су на Четвртном Васељенском Сабору били оправдани, потврдио легитимитет Халкидонских одлука. Тако да можемо рећи да је цар Јустинијан овим едиктом само поближе дефинисао одлуке Четвртог Васељенског Сабора како би превазишао размирице због различитог тумачења и осуде и рехабилитације. Оно што се десило са одлукама о рехабилитацији са Халкидонског Сабора десило се и са Јустинијановим едиктом. Многи православни оци, међу њима су се истицали западни, нису разумјели прави смисао и намјеру царског едикта, па су многи од њих били против накнадних осуда, видјевши прије свега, у томе поништавање Халкидонског Сабора. Тако да, без обзира на цареву намјеру, његова осуда „Три поглавља“ није донијела жељене резултате у погледу јединства исповједања. Наравно да ни сви православни ни сви монофизити нису на исти начин гледали на резултат Јустинијановог едикта, неки су монофизити прижељкивали да цар осуђујући Теодора, писмо Ивино и Теодоритове списе осуди или чак поништи одлуке Четвртог Васељенског Сабора¹⁹, што цару није ни падало на памет, пошто знамо да ни у једном тренутку није сумњао у исправност Халкидонског Сабора већ да је својим уплитањем у рјешавање тог проблема хтио да покаже православним епископима стање ствари са другачијег гледишта како би схватили да он није противник Халкидонског Сабора већ да постављањем другачијег гледишта жели да постигне мир и јединство у Цркви и држави. Постојање монофизита који су сматрали да овим поступком цар држи страну монофизитима и следује њима, иако је након смрти царице Теодоре у односу према монофизитима преузео њену улогу заштитнице и сам се почео према њима мало наклоњеније постављати, свакако не може бити потврда његовог става и увјерења. То што су они сматрали овај едикт својом побједом над православним нипошто не смије бацити сјену на Јустинијанову позитивну улогу у свим сегментима живота Цркве у којима је имао свој утицај.

Следујући свом увјерењу да свака одлука везана за живот Цркве мора бити саборна, чиме још једном одбацује сумњу да је код њега био присутан апсолутни цезаропапистички приступ, цар Јустинијан је уложио велики напор у времену пред

¹⁹ Исти писац, исто дјело, стр. 334.

сам Пети Васељенски Сабор, да се тај сабор одржи и да се на том сабору појави и папа Вигилије који је у то вријеме боравио и Цариграду, али због разних утицаја са разних страна није био одлучан у свом погледу на Јустинијанове тежње. Са друге стране цар није одустајао од идеје да свака одлука па и та ако буде донесена и његов едикт буде потврђен као исправан, мора бити потврђена и од стране римског епископа, коме је он несумњиво признавао право међу свим епископима као првом међу једнакима. У том правцу су ишле и припреме самог сабора, чија је прва сједница почела првих дана маја 553. године а последња одржана првих дана јуна 553. године. Иако је знао да су епископи окупљени на сабору највећи и најпоузданији свједоци Истине ипак је кроз своје дјеловање како прије, тако и за вријеме самог Сабора, кроз разна обраћања покушао усмјерити рад сабраних на Сабору, али искључиво из страха да ток њиховог рада неће отићи у смјеру неповољном за Цркву и државу²⁰. То је радио јер је био свјестан да је и сам подложен грешкама, па је тако знао да су и они који сачињавају сабор подложни грешкама. Сабор је донио одлуку, упркос првобитном противљењу тим одлукама од стране папе Вигилија, по којој се потврђује Јустинијанов едикт у којем он осуђује личност и дјело Теодора Мопсуестиског, поједине списе Теодорита Кирског и писмо Иве Едеског упућемо Марију Персијском. Поред ове одлуке, на Петом Васељенском Сабору је осуђено и учење следбеника Оригена чије је разматрање спадало у један дио Јустинијановог дјеловања, када је смиривао ситуацију у Палестини и када су неооригенисти покушали да прикажу то учење као идеално рјешење за уједињење монофизита са православнима. Пети Васељенски Сабор није донио ниједан канон и то само говори о карактеру цареве визије одржавања овог Сабора, његов циљ је био рјешавање проблема јединства у вјери, јер тада нико није сматрао да се ради о двије супротстављене цркве, већ да је то сукоб двају струја унутар Цркве од којих је свака сматрала да ће она друга схватити у чему је заблуда и једноставно прихватити чињенице и прећи преко тога. Нажалост, по питању односа са монофизитима Пети Васељенски Сабор није донио ништа ново. Истина, захваљујући сабору, усмјерено је дјеловање Цркве у будућности и сачувано православно исповједање и то је свакако највећа заслуга цара Јустинијана. Оно што је произишло као производ свих догађаја из времена владавине Јустинијана јесте чињеница да су се монофизити и након Сабора држали свога учења по коме нису признавали Халкидонски Сабор и које је постепено прелазило у непремостиву разлику и донијело постојање засебне јерархије, што свакако није био циљ Јустинијанове битке за јединство Цркве, која је слободно се може рећи била изгубљена. Цар Јустинијан ту чињеницу није хтио прихватити и свим силама је покушавао обезбједити признавање одлука Петог Васељенског Сабора и враћање легитимитета Халкидонског Сабора у цијелој својој империји и за то дословно није бирао средства и начине.

Колико му је била важна Црква и колико је тај однос прелазило из пуког размишљања о вјерској политици једне државе свједоче и други сегменти његовог владарског дјеловања. Најбоље о томе свједочи уједно и највеће дјело у његовом животу и владавини, а то је његов рад на законодавству. У његовом дјелу *Corpus iuris civilis* веома важно мјесто заузимају његове Новеле, које се највише дотичу управо административних и вјерских тема²¹. Расправљајући у својим новелама о односу према Цркви, а највише о томе говоре 6. и 123. Новела, као и улози и положају Цр-

²⁰ Дон Мајендорф, Империјално јединство и хришћанске деобе, Црква од 450. до 680. године, Крагујевац, 1997, стр. 211.

²¹ Проф. др Славољуб Поповић, Теодора и Јустинијан, Београд, 2000, стр. 122.

кве у оквиру грађанског друштва које има бити уређено на основу његових закона и која се кроз државни апарат имају испуњавати, цар Јустинијан је на још једном пољу, законодавном, по коме је и остао најбоље запамћен, оставио траг своје дубоке опредјељености за очување чистоће вјероисповједања и стварања јединственог римског царства на темељима јединствене црквене јерархије и унутар ње јединственог учења које прије свега следује Јеванђељу и учењима Отаца Светих Васељенских Сабора.

2.2. Положај Цркве у Јустинијановој Византији

Плод царевих хришћанских и политичких идеала је оно што се данашњим рјечником може назвати вјерском политиком. Вјерска политика цара Јустинијана је имала исти циљ као и његово чисто политичко дјеловање, враћање територија у којима ће сви бити обухваћени јединственим законским системом и имати јединствено вјероисповједање. Управо недостатак јединственог законског система се сматрао најслабијом тачком у времену прије цара Јустинијана, те се његова велика заслуга на законодавном пољу из те перспективе види у потпуној својој величини. Зашто је Јустинијан толико тежио да у своје законодавство уклопи и Цркву, види се из чињенице да се никада кроз историју васељенских сабора који су доносили одлуке и чували чистоћу вјере нису могле доносити одлуке које неће имати своју опозицију и које се могу примјенити без помоћи царске власти. Оно што је у његовом случају позитивно јесте чињеница да, поред тога што је створио јединствен законски систем и у њега уклопио и односе према Цркви и унутар ње који се тичу њеног дјеловања, он сам одлично познавао и вјерно следовао учењима Цркве потврђеним на васељенским саборима. Положај Цркве који је Јустинијан градио у својој империји и који је био видљив још за вријеме Јустина I, као и за вријеме самосталне Јустинијанове владавине, биће нешто што ће се у будућности сматрати византијском посебношћу. Тај положај се огледао у чињеници да је Јустинијан као један од два стуба на којем стоји царство видио црквену, а у другом државну власт.

Говорећи о његовим хришћанским и политичким идеалима смо свакако створили једну јасно дефинисану слику уређења односа између Цркве и државе која се може сматрати и пројекцијом његовог личног односа према Цркви. За њега Црква никада није могла постојати као одвојено биће унутар државе и он их је сматрао као једно исто тијело вјерних које има уређену администрацију у два смјера²². То се огледа у његовом поимању, али и дјеловању у коме се трудио да не пређе границу између људске и Божанске компетенције, а то је показао и кроз своје Новеле којима је уређивао законске ствари везане за Цркву, али никако није допуштао да законодавство регулише ствари које су спадале искључиво у компетенцију свештенства, као што су Свете Тајне и чистоћа вјероисповједања о којој су одлуке доносили саборно окупљени свештенослужитељи. Сматрао је за своју дужност да то дво-смјерно тијело царства води у правом смјеру и да је, исто као што су архијереји одговорни за правилан светотајински живот, он као цар одговоран да се то царство са Црквом као неодвојивим дјелом оствари у времену. Световну и црквену власт је доживљавао као два највећа Божија дара људима, желећи да тај свој сопствени доживљај пренесе и помогне свим људима да га и они доживе. Никада није покушао себе наметнути као религијски ауторитет моћи који сам без ичијег савјета или уплива доноси одлуке и као такве на основу своје моћи, спроводи у дјело. Проблем

²² Јован Мајендорф, Византијско наслеђе у Православној Цркви, Краљево, 2006. стр. 50.

настаје у појединим сегментима проучавања тих односа за које је Јустинијан сматрао да не треба да постоје, јер су Црква и држава једно јасно дефинисано тијело са двијема компетенцијама, када су се након Јустинијанове владавине тумачили различито, колико и како је то коме одговарало. Он лично је кроз своје напоре у рјешавању спорова са монофизитима, када је по некима прелазео границе свога утицаја, показао своју добру намјеру која се свакако може само позитивно оцјенити, да учини крај размирицама између хришћана. Оно што је својим утицајем произвео, али се то никако не би смјело поистовјећивати са његовом намјером, јесте то што је својом упорношћу да се разлике превазиђу можда допринио каснијој потпуној јерархијској одвојености монофизита, последице које су на Тијелу Цркве видљиве и данас. Али као чињеницу коју не треба ставити на страну, истичемо његову заслугу за очување чистоће православног исповједања, од монофизитских заблуда, као и усмјерење каснијег правца којим је Црква уз помоћ државе ишла. Све то је довољно, упркос неколико његових потеза пред сам крај живота када је у дубокој старости подржавао учење о афтартодокетизму, да нам покаже личност цара Јустинијана као дубоко вјерујућег хришћанског императора у чијим се свим сегментима дјеловања, од законодавства преко архитектуре те самог богословља, види љубав према Богу, чијој је величанствености тежио.

3. Закључак

У данашњим ширим друштвеним круговима у којима се површно захватају многе области, а чија су становишта настајала као производ те површности, личност цара Јустинијана се везује за идеју „цезаропапизма“ који се као феномен тумачи као потпуна потчињеност црквене јерархије световном владару. Многа мишљења су изношена на основу доказа нађених у Јустинијановим списима и самом његовом животу и дјелу, а која су водила у том правцу да је цар Јустинијан оличење цезаропапизма. Исто тако су многе чињенице, чак много више него претходне, указивале на то да о цезаропапизму у случају Светог цара Јустинијана нема никаквог говора. Колико погрешан приступ чињеницама, толико и погрешна намјера и недовољно проучавање од стране оних који би требали највјеродостојније да свједоче о личности цара Јустинијана, направили су поред те још много изврнутих слика не само о Јустинијану, већ о самој Византији, која је генерацијама презентована као мрачна и неплодотворна друштвена категорија²³. Ако ту чињеницу узмемо у обзир, а поуздано знамо да вријеме трајања Византије ни у ком случају није било мрачно, а још мање неплодотворно у свим друштвеним сегментима, онда свакако имамо један веома важан аргумент против идеје о цару Јустинијану као цезаропаписти, пошто и једна и друга мисао долазе из истог увјерења. Нарочито у корист теорије о Јустинијану као владару који је поштовао компетенције црквене јерархије иде чињеница која је неоспорна у било којем погледу, а то је да државни поредак Византије свакако није производ нити Византије као охристовљеног царства, а још мање самог Јустинијана као хришћанског владара, већ је напротив државни поредак установљен кроз историју Римског царства обогаћен грчким духом, у шта је и сам Јустинијан био увјерен те на таквом увјерењу засновао своју политику²⁴. У таквом државном поретку који је настајао дуже вријеме и свакако није био нешто што се може сматрати византијском творевином, можда и јесте постојало неколико елеменета, по-

²³ Георгије Острогорски, О веровањима и схватањима Византинаца, Београд 1970, стр. 225.

²⁴ Michael Maas, *The Cambridge companion to the Age of Justinian*, Cambridge University Press, 2005, стр. 4.

готово у Јустинијаново вријеме који би се могли назвати претјераним утицајем на живот Цркве од стране цара, али оно што Јустинијан никада није нити покушао јесте да за себе као цара сматра да има свештеничко достојанство или да директно намеће неко ново догматско учење. Поједини сукоби који су се дешавали између владара и црквених великодостојника у раније вријеме, па тако и у вријеме Јустинијана нису сматрани за нормалну појаву и није се увијек дешавало да у споровима преовлађује царска воља, то смо видјели у неколико примјера и у случају Јустинијана који је и сам био свјестан своје несавршености али и знања и љубави да помогне у рјешавању црквених спорова. То што су се такве ствари дешавале никако не даје за право никоме да категорички такве односе између Цркве и државе као цезаропапизам, а још мање да цезаропапизам сматра византијским производом који се наводно најбоље види у Јустинијаново вријеме, пошто знамо да да је ситуација на Западу између римских папа и вандалских владара била управо чисти цезаропапизам, а да је с друге стране слика односа световне и духовне јерархије у Византији нешто што се вјековима развијало. Оно што се нормалним очима посматра и види као немогућност једног цара да у дјело спроведе своје идеје које су усмјерене на добро Цркве и државе, многи називају цезаропапизмом цара Јустинијана, али о Јустинијановој идеји и његовом односу према Цркви који смо овдје покушали представити најбоље свједочи реченица коју је навео у предговору своје Шесте новеле: „Највећи дарови којима је Бог удостојио човјечанство, то су свештенство и царство, од којих једно управља небеским дјелима а друго, уз помоћ праведних закона, води земаљске послове.“

Кориштена литература

- Василије Васиљевич Болотов, Историја Цркве у периоду васељенских сабора, Краљево, 2006.
 Протојереј-ставрофор др Радомир Поповић, Васељенски сабори одабрана документа, Београд, 2007.
 Џон Мајендорф, Империјално јединство и хришћанске деобе, Црква од 450–680. године, Крагујевац, 1997.
 Жилбер Дагрон, Цар и првосвештеник, студија о византијском цезаропапизму, Београд, 2001.
 Јован Мајендорф, Византијско наслеђе у Православној Цркви, Краљево, 2006.
 Прокопије из Цезареје, Тајна историја, Београд, 2004.
 Георгије Острогорски, О веровањима и схватањима Византинаца, Београд 1970.
 Георгије Острогорски, Историја Византије, Београд, 1998.
 Percy Neville Ure, Justinian and his Age, Penguin Books Ltd.1951.
 J. A. S. Evans, The Age of Justinian, the circumstances of imperial power, London — New York, 2000.
 Проф. др Славољуб Поповић, Теодора и Јустинијан, Београд, 2000.
 Michael Maas, The Cambridge companion to the Age of Justinian, Cambridge University Press, 2005.